

MOTIVACIONI MODELI SERIJSKIH SEKSUALNO MOTIVISANIH UBISTAVA¹

*Zoran Đurđević

**Nenad Radović

***Dag Kolarević

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Polazeći od velikog broja determinanti koje mogu uticati na neko lice da izvrši seriju seksualno motivisanih ubistava, autori u radu vrše analizu motivacionih modela, kojima se nastoji dati odgovor na pitanje zašto jedno lice postane učinilac serije takvih krivičnih dela. Pri tome, posebnu pažnju su usmerili na motivacioni model koji su Berdžes i njegovi saradnici koristili u objašnjenju seksualno motivisanih ubistava i model kontrole traume koji je definisao Hiki (Hickey). Na kraju, s ciljem objektivnijeg sagledavanja ubistava, date su kratke informacije o motivacionom spektru koji su Revič i Šlezindžer koristili za klasifikaciju serijskih ubistava.

Ključne reči: motiv, serijski ubica, seksualno motivisana ubistva, kriminal, motivacioni model.

1. Uvod

Krivično delo je odraz strukture ličnosti učinioca. Za Hampsona (Hampson) crte ličnosti se najočiglednije manifestuju u rešavanju konflikata sa drugim licima (Hampson, 2001: 191). Da bismo objasnili navedene premise neophodno je utvrditi determinante koje utiču na učinioca da donese odluku i izvrši krivično delo (u čijoj je osnovi konflikt), naročito ubistvo, odnosno, više ubistava. Mnogobrojni su uslovi i uzroci koji utiču na individuu da se upusti u kriminalnu karijeru. U tom pogledu poseban značaj ima izučavanje motiva izvršenja krivičnog dela i indicije koje se

¹ Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta koji finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije pod nazivom Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija (br. 179045), koji realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu 2011–2014 (rukovodilac projekta prof. dr Saša Mijalković).

* E-mail: zoran.djurdevic@kpa.edu.rs

** E-mail: nenad.radovic@kpa.edu.rs

*** E-mail: dag.kolarevic@kpa.edu.rs

manifestuju u psihičkom dejstvu dela na učinioca (Aleksić, Škulić, Žarković, 2004: 395). Motivi krivičnog dela su psihički pokretači, koji su determinisani spoljnim i unutrašnjim faktorima i koji, prelomljeni kroz prizmu ličnosti, orijentišu delatnost u vrednosnonegativnom smislu, usled čega ličnost svoje ciljeve ostvaruje antisocijalnim delovanjem. Kako bismo preciznije definisali predmet ovog rada, a imajući u vidu da su serijska ubistva samo jedna vrsta višestrukih, ukratko ćemo dati njihovo pojmovno određenje.

Višestruka ubistva nisu nov, niti samo američki ili zapadni fenomen, već su pojava koja se više ili manje manifestuje u velikom broju država. Za potrebe ovog rada prihvaćemo definiciju po kojoj su višestruka ubistva ubistva tri i više lica. U zavisnosti od načina izvršenja višestruka ubistva se dele na: masovna, pomamna² i serijska (Douglas, Burges, Burges & Ressler, 2006: 437). *Masovno ubistvo* se definiše kao ubistvo četiri ili više lica na jednoj lokaciji ili mestu izvršenja. Douglas (Douglas) i saradnici masovna ubistva dele na: *klasična masovna ubistva*, *porodična masovna ubistva* i *masovno ubistvo/samoubistvo* (Douglas, et al., 2006: 438). *Pomamna ubistvo* se definiše kao ubistvo tri ili više lica na dve ili više lokacija u vremenu od nekoliko sati do nekoliko dana, pod uticajem istog mentalnog, odnosno emotivnog stanja (bez perioda emotivnog mirovanja ili uslovno „normalnog“ ponašanja).³ Serijska ubistva se sastoje od ubistva tri ili više lica u tri ili više odvojenih slučajeva, među kojima postoji period „normalnog“ ponašanja⁴ (trideset i više dana). Posebna vrsta serijskih ubistava su seksualno motivisana serijska ubistva, koja će najvećim delom i biti predmet ovog rada. Seksualno motivisana ubistva obuhvataju sistem seksualnih aktivnosti kao osnovu u nizu aktivnosti koje vode do ubistva žrtve (Petherick, 2006: 164).

2. Motivacioni modeli

Berdžes (Burgess) je sa saradnicima izvršio analizu motivacionih faktora 36 izvršilaca serijskih, seksualno motivisanih ubistava. Za objašnjenje uticaja različitih faktora na ponašanje učinilaca korišćen je petofaktorski motivacioni model (Burgess, Hartman, Ressler, Douglas & McCormack, 1986: 251–272). Navedeni autori su ubistvo sa seksualnim elementima (seksualno ubistvo) operacionalizovali kao dokaz koji se manifestuje kroz: odeću žrtve, provokativno odevanje; razgolićenje pojedinih delova tela žrtve; seksualnu poziciju tela žrtve; stavljanje stranih objekata u telesne otvore žrtve; dokaze seksualnog odnosa (polnog, oralnog, analnog); dokaze alternativnih seksualnih radnji kojima se pobuđuju sadističke fantazije.

Kako bi se lakše videli konstitutivni elementi i veze koje egzistiraju među njima, Berdžes i saradnici su šematski prikazali svoj motivacioni model (Burgess et al., 1986: 262). Kako se iz šeme 1 može videti, osnovni elementi motivacionog modela su: neadekvatan društveni i u užem smislu neadekvatan porodični ambijent;

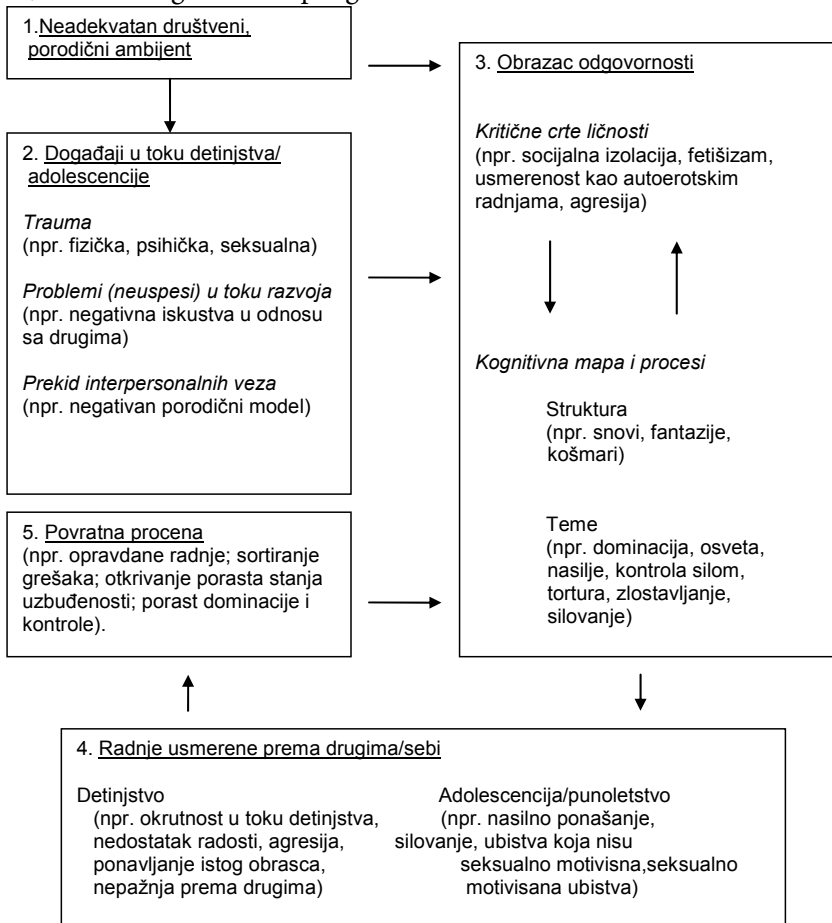
² Na engleskom jeziku *spree murder*. Jedno od značenja reči *spree* je upražnjavanje neke aktivnosti bez kontrole, iznenadno i impulsivno ponašanje. U srpskom jeziku toj vrsti ponašanja odgovara reč „pomama“ ili „raspomamljenost“. Otud „pomamna ubistva“. Alternativni prevod moga bi da bude „ubilački pohod“.

³ U stručnoj literaturi na engleskom jeziku, navedeni period se naziva: *emotional cooling-off period*.

⁴ Odnosno emotional cooling-off period.

traumatski događaji u toku detinjstva/adolescencije; obrazac (ne)odgovornosti; radnje usmerene prema drugima/sebi; povratna procena.

Neadekvatan društveni (pre svega porodični) ambijent dovodi do negativne percepcije stvarnosti koja se manifestuje kroz iskrivljeno sagledavanje sopstvene ličnosti, ličnosti drugih i celokupnog društva.

Šema 1 – Motivacioni model⁵

Događaji u toku detinjstva/adolescencije su vrlo važna grupa determinanti koje utiču na ponašanje. Berdžes je sa saradnicima sistematizovao navedene determinante u tri podgrupe: traume, problemi u toku razvoja i prekid važnih interpersonalnih veza. Trauma je teška psihička povreda koja nastaje kao posledica izvesnog intenzivno neprijatnog, bolnog traumatskog doživljaja izazvanog traumatskom situacijom⁶ (Trebješanin, 2007: 262). Traumatični događaji u toku

⁵ Burgess et al., 1986; Ressler, Burgess, Douglas, 1988.

⁶ U okviru ove definicije Trebješanin traumatski doživljaj definiše kao subjektivno iskustvo koje dovodi do potpunog kraha osnovnih funkcija ega (opažanja, mišljenja, kontrole i upravljanja nagonским impulsima i

detinjstva u memoriji deteta ostaju duboko ukorenjeni i utiču na izgradnju obrasca njegovog ponašanja. Na primer, socijalna izolacija i rano odvajanje deteta od majke mogu za posledicu imati traumu. Neuspešno rešavanje takvih traumatičnih događaja dovodi do pojačavanja osećaja beznadežnosti i bespomoćnosti. Bežeći iz neprijatnih situacija u kojima nemaju kontrolu, deca kreiraju svoje fantazije (maštu, sanjarenje) u kojima tešku realnost zamenjuje lepim i prijatnim snovima u kojima je situacija pod kontrolom.

Problemi u razvoju nastaju kada interpersonalni odnosi između deteta i lica koja se o njemu brinu postanu negativni i disfunkcionalni. Situacije u kojima dete ne uspeva da uspostavi vezu sa roditeljima za posledicu mogu imati negativnu društvenu privrženost u kojoj se dete oseća zapostavljeno i emotivno siromašno.

Prekid važnih interpersonalnih veza postoji kada roditelji ili staratelji ne uspevaju da ponude adekvatan, pozitivan model ponašanja adolescentu. Na primer, ukoliko se kao dominantan model rešavanja problema u okviru porodice koristi nasilje⁷, dete će, u skladu sa modelom naučenog ponašanja, početi da primenjuje nasilje prema drugima kao način za rešavanje problema (Purcel & Arrigo, 2006: 40).

Obrazac odgovornosti formira se pod uticajem dve grupe faktora: kritičnih crta ličnosti i kognitivnog mapiranja. Berdžes i saradnici su analizom rezultata istraživanja došli do zaključka da su kritična svojstva koja dovode do ubistva: osećaj izolacije, sklonosti ka autoerotskim radnjama, fetišizam, prisustvo bunta, agresija, patološko laganje i samovolja (Burgess et al., 1986).

Pozitivne osobine ličnosti su posledica rasta i sazrevanja u uslovima u kojima se dete oseća bezbedno, ima autonomiju i poverenje u druge, a kojima doprinosi odnos poverenja sa roditeljima. Takva iskustava omogućavaju adolescentu da na vreme uspostavi pozitivan, iskren, i smislen odnos sa drugima. Međutim, kada navedeni uslovi izostanu i kod deteta se ne stvori adekvatna sposobnost za komunikaciju sa drugima, dolazi do nesigurnosti, straha, povlačenja i socijalne izolacije. Upravo socijalna izolacija doprinosi da dete fantaziju koristi kao zamenu za susrete sa drugima, odnosno, da ono što ne može da dobije u realnom svetu traži u fantazijama. Sve to dovodi do negativnog stava prema drugima i društvu koje ga odbacuje, što se manifestuje kroz nedostatak poštovanja drugih ljudi, institucija i socijalnog poretka. Prema Berdžesu, ukoliko se takvo ponašanje ne registruje i terapijski ne tretira, ono neminovno vodi u devijantno i kriminalno ponašanje. Ukratko, dubok osećaj socijalne izolacije, zajedno sa besom i neprijateljstvom, manifestuje se kroz različite oblike fantazije i agresije, uključujući i seksualnu.

Druga komponenta obrasca odgovornosti je kognitivno mapiranje. Taj proces u suštini funkcioniše kao sistem filtriranja, odnosno tumačenja novih informacija i određivanja njihovog značenja za život konkretnog lica. Kognitivno mapiranje i obrada informacija mogu biti u vidu želje, fantazije, noćne more i misli sa jakom vizuelnom komponentom. Zajedničke teme 36 serijskih seksualno motivisanih ubistava, koje su Berdžes i njegovi saradnici istraživali, bile su fantazije usmerene na

odbrana od njih), a traumatsku situaciju kao različite vitalno ugrožavajuće i opasne spoljašnje okolnosti koje ostavljaju relativno trajne duševne ozlede i oštećenja ega kod osobe koja se nalazi u njima i pasivno ih podnosi.

⁷ Ako suprug svaki nesporazum sa suprugom rešava fizičkim kažnjavanjem, dete će u školi svaku za njega negativnu reakciju druga s kojim sedi u klupi, rešavati fizičkim nasiljem.

vlast, kontrolu, dominaciju, osvetu, nasilje, sakaćenje, silovanje, mučenje i smrt. Ispitanici su takođe pokazali nedostatak svesti za postojeće društvene norme, druge ljude i njihova osećanja. Za učinioca serije seksualno motivisanih ubistava fantazija je prostor u kome su oni oslobođeni svake kontrole i odgovornosti. Krajnji cilj bekstva u tu pseudorealnost ispunjenu nasiljem, dominacijom, zlostavljanjem, torturom i potrebom da se uspostavi kontrola i dominacija nad drugom osobom, jeste postizanje seksualne stimulacije. Postizanjem seksualnog uzbuđenja kod učinioca se smanjuju napetost, stres i uznemirenost (Burgess et al., 1986: 265).

Akcije prema sebi i drugima. Obrasci ponašanja dece, adolescenata i odraslih odražavaju njihove privatne, unutrašnje svetove. Obrasci ponašanja 36 seksualno motivisanih ubica pokazali su da su njihovi unutrašnji svetovi preokupirani problemima, bez pozitivnih misli i usmereni, pre svega, ka dominaciji nad drugima (Burgess et al., 1986: 266).

Lice je preokupirano temama moći, kontrole i dominacije. U detinjstvu su one izražene kroz negativne igre, okrutnosti prema životinjama, paljenja, uništavanja imovine i nepoštovanje prava drugih. U adolescenciji kao i dobu punoletstva, ta disfunkcionalna ponašanja postaju sve teža sa intenzivnijim oblicima nasilja: provale, paljevine, telesno povređivanje drugih, silovanje, obična ubistva i teška ubistva koja uključuju sadističko ponašanje i seksualno nasilje (Purcell & Arrigo, 2006: 44).

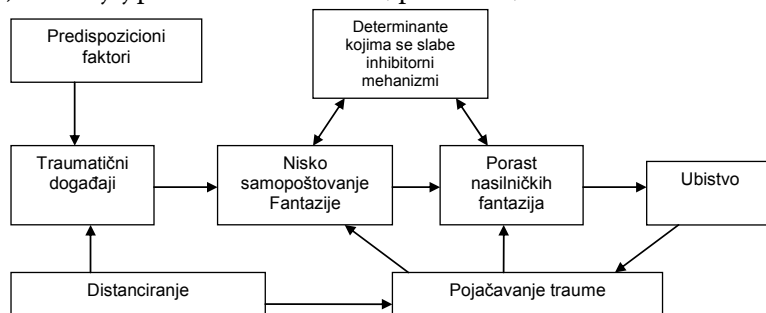
Povratna procena označava način na koji pojedinac reaguje i kako ocenjuje sopstvene postupke usmerene prema sebi i drugima. Takvi zaključci su i osnova za prognozu njihovog budućeg ponašanja, koje sa vremenom sve više eskalira, naročito kada je su pitanju stepen uzbuđenosti i osećaj moći, dominacije i kontrole. Analizirajući svoje ponašanje i napravljene greške, učinioci stiču sve više znanja koje se koriste u izbegavanju otkrivanja, dokazivanja i kažnjavanja takvih radnji. Tako se sve bolje prilagođavaju i uklapaju u prihvatljivu, društvenu šemu interpersonalnih odnosa.

Kako izgleda primena motivacionog modela može se videti na primeru Džefrija Damera⁸, koji je osuđen za 15 ubistava izvršenih u periodu od 1978. do 1991. godine na teritoriji SAD. Svoje prvo ubistvo, koje je bilo motivisano zadovoljavanjem seksualnih potreba, Damer je izvršio u osamnaestoj godini života. Najveći broj njegovih žrtava su bili crnci. Osnovne karakteristike izvršenih ubistava su nekrofilija i kanibalizam. Za rano detinjstvo su bile karakteristične negativne kompulzivne igre – skupljao je mrtve životinje, odsecao im glave, izbeljivao kosti kiselinom. Negativno društveno okruženje i nedostatak učešća roditelja u prevazilaženju negativne percepcije realnosti kod Damera su doveli do problema u uspostavljanju prihvatljivih društvenih odnosa sa drugim licima, njegovim vršnjacima. Osećaji beznadežnosti, bespomoćnosti, izolacije i očajanja bili su za njega karakteristične emocije. Predmet njegovih fantazija je bila homoseksualnost, koja se ispoljavala u potrebi uspostavljanja kontrole nad drugima, dominaciju, nekrofiliju i kanibalizam. Prema dostupnim podacima, oba roditelja Džefrija Damera imala su zanemarivo malu ulogu u njegovom razvoju (detinjstvu i adolescenciji). U tom periodu majka mu je bila često hospitalizovana zbog depresije (prisutne suicidalne ideje) a otac često odsutan zbog posla (Newton, 2006: 59–61).

⁸ Džefri Damer (Jefrey Dahmer) rođen je 1960. godine, a ubijen u zatvoru 28. novembra 1994. godine.

3. Model kontrole traume

Hiki je predložio ovaj model kao naučni instrument za objašnjenje uzroka koji utiču na nekog da postane serijski ubica (Hickey, 1997: 87). On se u mnogome oslanja na motivacioni model Berdžesa i njegovih saradnika. Dodatak predstavlja istraživanje brojnih predispozicionih faktora koji se iz perspektive ličnosti često javljaju kao olakšavajuće okolnosti koje se indukuju u ličnosti učinilaca serijskih ubistava. Prema Hikiju, postoje predispozicioni faktori koji determinišu oblik ponašanja i povećavaju stepen verovatnoće da neko izvrši krivično delo ubistva (šema 2). Po svojoj prirodi oni su biološki, psihološki, sociološki.

Šema 2 – Model kontrole traume (Hickey, 1997: 87)

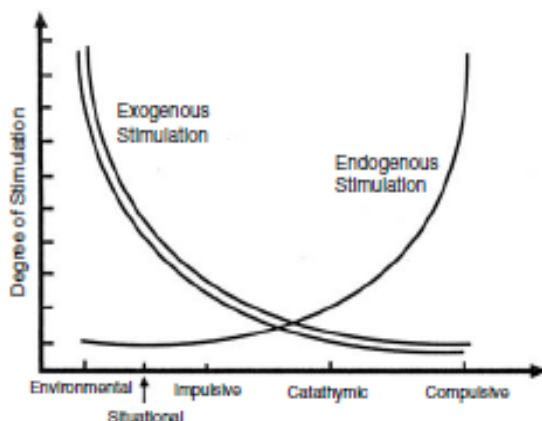
Traumatični događaji u detinjstvu dovode do stvaranja neadekvatnih stavova prema sebi, sumnje u samog sebe, niskog samopoštovanja i osećanja bezvrednosti. Osim toga, fantazije i snovi imaju tipičnu funkciju supstituenta slabih socijalnih veza, odnosno njihovog izostanka (Moorman, 2003: 56). Deca koja su doživljavala psihološke i fizičke traume u toku ranog detinjstva nemaju izgrađenu sposobnost neophodnu za efikasno rešavanje neprijatnih situacija. Takva deca sebe i svoju okolinu doživljavaju na iskrivljen, negativan način. Činjenica je i da može doći do procesa distanciranja od traumatičnih događaja. U toku tog procesa lice pokušava da ponovo uspostavi psihološku ravnotežu kontrolišući sve segmente svog života. U skladu s tim nastoji da sebe postavi u poziciju autoriteta trudeći se da izgradi masku svoga „drugog ja“, čiji je cilj manifestacija sopstvene samokontrole i samopouzdanja, odnosno, prikrivanje nepostojeće samokontrole i samopouzdanja (zaštita formalnim autoritetom). Cilj takvih ličnosti je da se kod drugih stvori predstava da su oni sposobni da kontrolišu sopstveno ponašanje. U toku odvajanja, odnosno distanciranja, opšta karakteristika je da takvi pojedinci nastoje da spreče, guše neku eventualno negativnu manifestaciju koja je posledica doživljenog traumatičnih događaja.

Događaji, koji mogu dovesti do pojačavanja trauma, odnosno, predstavljati okidač koji će do toga dovesti, po svojoj prirodi mogu biti kako psihički tako i fizički. Na primer, odbacivanje od strane devojke, ili kritika nadređenog. Kada lice naiđe na odbačenost ili kritiku, ono ne uspeva da se na konstruktivan način s tim suoči. Tada, po navedenim istraživanjima, ubice (serijske ubice) evociraju emocije povezane sa prethodnim negativnim, traumatičnim događajima iz detinjstva, i povlače se u svoj unutrašnji svet fantazija. Na takav način lice se privremeno štiti od drugih neprijatnih situacija (Hickey, 2001: 50).

Učinioci se često u toku traumatičnih događaja, usled nedostatka rešenja i sposobnosti da se suoče sa nastalom situacijom povlače u sebe, odaju alkoholu, narkoticima, pornografiji. Upotrebom alkohola i drugih sličnih supstanci dolazi do slabljenja inhibitornih, moralnih mehanizama kontrole ljudskog ponašanja, a upotrebom pornografskog materijala se razvijaju fantazije, uključujući i one sa elementima nasilja, koje dovode do ubistava kao načina, posledice na koju se pristaje da bi se zadovoljile seksualne potrebe. Naime, navedene determinante određuju, podstiču na preduzimanje devijantnih, sadističkih seksualnih radnji koje za posledicu imaju smrt žrtve. To su okolnosti koje doprinose da učinilac svoju brutalnost prihvati bez osećanja krivice. Štaviše, te okolnosti koriste da bi opravdali svoje ponašanje (Da nisam bio u alkoholisanom stanju to ne bih uradio! Neću više da pijem!). Vremenom učinilac postaje sve devijantniji, bizarniji, nasilniji uz povećanje broja seksualnih zahteva usmerenih ka žrtvi.

4. Motivacioni spektar

Uzroci koji dovode do ubistva su različiti i često se ne mogu objasniti prisustvom samo jedne grupe faktora, već kao posledica uticaja različitih, međusobno isprepletanih faktora. Uvažavajući navedenu hipotezu Revič (Revitch) i Šlezindžer (Schlesinger) razvili su sistem klasifikacije ubistava na osnovu „motivacionog spektra“ (Schlesinger, 2004: 108). Na jednom kraju motivacionog spektra (šema 3) su spoljni, sociogeni faktori koji stimulišu ubistva, a na drugom, suprotnom kraju spektra su dela motivisana unutrašnjim ili psihogenim faktorima. Od eksternih ili egzogenih faktora, koji se nalaze na suprotnom delu skale, do endogenih faktora, skala se sastoji od: 1) ambijentalnih, 2) situacionih, 3) impulsivnih, 4) katatoničnih i 5) kompulzivnih faktora (Schlesinger, 2004: 109).

Šema 3 – Motivacioni spektar (Schlesinger, 2004: 109)

U skladu sa dominantnim uticajem nekog od navedenih faktora, ti autori su izvršili i kategorizaciju ubistava.

Ambijentalna ubistva. Sociološke studije ubistava se uglavnom bave vezom ubistava sa kulturom, verom, rasom, uzrastom učinilaca i žrtve, regionalnom distribucijom i socioekonomskim statusom. Kao i svi događaji, tako se i ubistva deša-

vaju u okviru nekog društvenog ambijenta, više ili manje pod uticajem društvenih determinanti koje treba uzeti u obzir u analizi uzroka ubistava. Merton (Merton) je ukazao na „društveni kolaps“ i osećanja „anomije“ kao glavne determinante kriminala i ubistava (Merton, 1957: 15). U skladu sa teorijom Le Bona (Le Bon), brojni istorijski primeri pokazuju porast kriminala, nasilja i ubistava kada društvo nije u mogućnosti da nametne ograničenja i disciplinu.

Neka od teških ubistava vrše se upravo u toku rata, kao specifičnog ambijenta u kojem se ne može sve kontrolisati. Golt (Gault) je opisao ubistva koja su vršili američki vojnici u Vijetnamu. Prema tom autoru, to su obični ljudi, bez prisutnih mentalnih problema ili određenih porodičnih predispozicija, koji postaju angažovani u masovnim ubistvima zbog opšte društvene atmosfere rata koja neguje dehumanizaciju protivnika, podelu odgovornosti na grupu, i pritisak zadatka. Kao potvrdu izvedenih zaključaka Golt navodi izjave učesnika takvih događaja: „Mi postajemo lovci! Mi bismo bacili bombe na selo i zatim išli u čišćenje. Ko god je bio živ, mi smo ga ubijali“. U analizi takvih izjava, pored činjenice o velikom broju ubistava koje su pojedinačno izvršili, Golt posebno ukazuje na percepciju ubistava od njihovih učinilaca: „Mora da sam ubio na stotine njih; u to vreme bilo je zabavno; svako je to radio; sada mi smeta (Gault, 1971: 450–454).“

Kao jednu od posebnih grupa treba istaći profesionalne, plaćene ubice. Motiv profesionalnog ubice, koji vrši ubistvo po ugovoru, jeste novac. Šlezindžer navodi primer profesionalnog ubice koji je za novac ubio preko 100 lica (Schlesinger, 2000: 200–203). Upravo motiv ubistva je jedan od kriterijuma za razlikovanje plaćenih ubica (koji ubija lica za novac) i serijskih seksualno motivisanih ubica (koji ubije više lica radi seksualnog zadovoljenja, a ne za profit).

Kao primer ambijentalnog ubistva izvršenog pod uticajem supkulture životne sredine na učinioca, Šlezindžer navodi slučaj tri adolescenata, koji su ubili školsku drugaricu. Nakon što su postali opsednuti muzikom „smrt metal“ benda, koja je uključivala tekst pesme o ritualnom ubijanju, nekrofiliji, i masovnim ubistvima, dečaci su oteli i na ritualan način ubili 15-ogodišnju školsku drugaricu pred oltarom koji su sami napravili. Nakon ubistva, rekli su da su želeli da imitiraju radnju omiljene pesme. Nijedan od tinejdžera nije imao značajan psihološki poremećaj. U tom slučaju ubistva, akti nekrofilije nisu seksualno motivisani, ali su stimulisani od strane obrasca koji formiraju navedena muzika i njene poruke (Schlesinger, 2004: 111).

Situaciona ubistva. Situaciona ubistva su posledica određenih okolnosti. Najčešće su to neplanirana porodična ubistva, ubistva kao posledica verbalnog konflikta. Zajednička karakteristika situacionim ubistvima je pojava stresa, koji se manifestuje kroz osećanja bespomoćnosti, straha, besa, i depresije (Schlesinger and Revitch, 1980). Sve vrste ličnosti mogu izvršiti situaciono ubistvo, ali neadekvatno socijalizovana i lica koja žive u supkulturi nasilja imaju veću verovatnoću da se jave u ulozi učinioca (Steadman, 1982).

Situaciona ubistva su neplanirana i često se dešavaju u toku vršenja drugog krivičnog dela (npr. krađe, silovanja, razbojništva). U tim situacijama do ubistava dolazi kada usled nepredviđenih okolnosti učinilac izgubi kontrolu nad situacijom, što za posledicu ima strah i neadekvatnu reakciju koja se završava ubistvom.

Impulsivna ubistva. Reč „impuls“ potiče od latinskog glagola *impulsus*, koji u suštini znači: gurnuti, pogon, nagon, stimulans ili sila. U psihološkom smislu, impuls se definiše kao neočekivani nagon motivisan svesnim ili nesvesnim osećanjima nad kojima lice ima malo ili nimalo kontrole (Schlesinger 2004: 119). Impulsivna lica koja vrše ubistvo karakterišu nedostatak svesti o budućoj radnji, slučajnost radnje, i nepredvidivost. Drugim rečima, ta lica na iznenađan i agresivan način reaguju na okolnosti u kojima se nalaze. Ličnosti tih lica su nedovoljno formirane i slabo integrisane. Za razliku od situacionih, koji se retko javljaju kao povratnici, impulsivni učinioci, zbog svog načina reakcije na problem, mogu se sresti kao povratnici.

Šlezindžer je definisao osnovne karakteristike impulsivnog učinioca ubistva: istorija prestupničkog ponašanja; krivična dela su loše strukturisana, izvršena bez planiranja; često vrše krivična dela u saučesništvu sa primarnim i poluprofesionalnim učiniocima; svakodnevicu karakteriše nedostatak smera, slučajne akcije, i nepredvidivost; kao učinioci lako reaguju i imaju preteranu reakciju na životne okolnosti; ličnost je slabo integrisana, sa jakim osećanjem neadekvatnosti; česte su istorije smetnji u razvoju (na primer, problemi govora i učenja, manji fizički hendikepi); hronični osećaj neprijateljstva i ljutnje, i nespecifična potreba za osvetom (Schlesinger, 2004: 120).

Katatonična i kompulzivna ubistva. Kod katatoničnih ubistava učinilac pod uticajem jakog emotivnog konflikta razvija fiksnu ideju da on mora ubiti i on to čini posle dugotrajnog perioda razmišljanja. Takva ubistva mogu biti i neplanirana, ukoliko se na već prethodno stvoren konflikt (učinilac je već razvio ideju o ubistvu, ali nije doneo odluku) desi događaj koji posluži kao okidač. Osnovne karakteristike takvih učinilaca su: površno integrisana lica koja se tajno bore sa osećanjem nedovoljnosti, naročito seksualne neadekvatnosti, pribegava nasilju kada potencijalna žrtva ispoljava svoj integritet, adekvatnost, ili seksualnu sposobnost. Zapravo, akt nasilja učiniocu služi za oslobađanje od izvora pretnji psihološkoj stabilnosti (Schlesinger, 2004: 124–125).

Kompulzivna ubistva su na kraju motivacionog spektra i skoro u potpunosti su determinisana unutrašnjim faktorima. Nagon da se izvrši akt je jak i učinioci mogu da dožive napetost i anksioznost ako pokušaju da se odupre. Kompulzivni ubistva imaju veliki potencijal za ponavljanje i često imaju elemente rituala. Ta ubistva imaju različitu osnovu seksualne motivacije; umesto seksualnih konflikata, postoji spoj seksa i agresije tako da je sam nasilni akt erotske prirode. Ubistva su pažljivo planirana tako da ih je teško otkriti i lišiti slobode. Ti učinioci se javljaju kao povratnici, odnosno serijski učinioci (Schlesinger, 2004: 125).

5. Zaključak

Prevenција nasilja, naročito onog najtežeg, kao što su ubistva, uključujući i serijska seksualno motivisana, zadatak je ne samo državnih organa već i svakog člana društva. Otkrivanje uzroka je prvi korak u prevenciji nasilja. Da bismo to uspešnije radili neophodna je njihova kontinuirana naučna analiza, izgradnja instrumenata za ranu identifikaciju elemenata koji mogu uticati da neko postane učinilac ili žrtva. Svaki problem zahteva stručni pristup i adekvatne metode za rešavanje, uključujući i specifičnost svakog slučaja. Upravo, zbog toga treba postaviti pitanja: Da li postoje i u kojoj meri razlike u etiologiji ubica, koje doprinose različitim modelima ponašanja u

toku vršenja dela? Pored prevencije ne treba zaboraviti i veliki značaj poznavanja navedenih karakteristika i za postupak dokazivanja. Polazna osnova za efikasno otkrivanje učinioca i dokazivanje njegove krivice podrazumeva identifikaciju osnovnih obeležja načina izvršenja. Žarković sa saradnicima ukazuje na veliki informativni potencijal koji ima mesto izvršenja u postupku dokazivanja (Žarković, Mlađan & Bjelovuk, 2009: 185). Simbolička radnja učinioca na mestu zločina je posledica motiva na osnovu kojeg on postavlja cilj i preduzima radnju krivičnog dela (izbor sredstva i načina izvršenja). Navedene karakteristike odražavaju se na posledici i predstavljaju osnovu u postupku dokazivanja (Djurđević, 2004: 60).

6. Literatura

1. Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М. (2004). *Лексикон криминалистике*.
2. Burgess, A. W., Hartman, C. R., Ressler, R. K., Douglas, J. E., McCormack, A. (1986). Sexual homicide: A motivational model. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 251–272.
3. Douglas, E. J., Burges, W. A., Burges, G. A., Ressler, K. R. (2006). *Crime Classification Manual*. San Francisco: Jossey-Bass A Wiley Imprint.
4. Gault, W. (1971). Some remarks on slaughter. *American Journal of Psychiatry*, 128.
5. Djurdjevic, Z. (2004). Criminal contents of offender-victim relation analysis. *Science-Security-Police (Nauka-Bezbednost-Policija)*, No. 1, p. 51–70.
6. Žarković, M., Mlađan, D. (2009). Criminal investigation procedure on the scenes and with the conditions of massive accidents. *Journal of Criminalistics and Law (Žurnal za kriminalistiku i pravo)*, No. 2, p. 185–202.
7. Hampson, E. S. (2001). *The construction of personality: An introduction*. London: Taylor & Francis e-Library.
8. Hickey, E. (1997). *Serial murderers and their victims*. Belmont, CA: Wadsworth.
9. Hickey, E. (2001). *Serial murderers and their victims*. Belmont, CA: Wadsworth.
10. Merton, R. K. (1957). Social theory and social structure.
11. Moorman, C. (2003). Parent talk: How to talk to your children in language that builds, self-esteem and encourages responsibility. New York: Fireside Edition Books.
12. Newton, M. (2006). *The Encyclopedia of Serial Killers*. New York: Facts On File, Inc.
13. Purcell, C. E., Arrigo, B. A. (2006). *The Psychology of Lust Murder*. Amsterdam Press is an imprint of Elsevier.
14. Petherick, W. (2006). *Serial Crime: Theoretical and Practical Issues in Behavioral Profiling*. Amsterdam: Academic Press.
15. Ressler, R. K., Burgess, A. W., Douglas, J. E. (1988). *Sexual homicide: Patterns and motives*. Lexington, MA: Lexington Books.
16. Schlesinger, B. L. (2004). Sexual murder: Catathymic and Compulsive Homicides. CRC Press LLC.
17. Schlesinger, L. B. (2000c). Familicide, depression, and catathymic process. *Journal of Forensic Sciences*, 45.
18. Требјешанин, Ж. (2007). *Лексикон психоанализе*. Београд: Службени гласник.

MOTIVATIONAL MODELS OF MULTIPLE SERIAL KILLERS

Summary

There are various motives of committing a criminal act. When we talk about homicide, we need to say that it can be the result of huge number of motives, first of all, revenge, blood feud, material gain, jealousy, political motives, sexual motives, etc. The authors present motivational model of multiple-serial killers, and pay attention on factors which contribute that a person becomes a serial killer. First of all, they focus on influence of inadequate social environment, events during childhood, model of responsibility and operations directed to others and us.